

BYDŁO MIĘSNE. Chów i hodowla

Stworzyć stado

Gospodarstwa posiadające duży areał trwałych użytków zielonych i słabo wykorzystanej ziemi powinny rozważyć możliwość tworzenia stad bydła mięsnego. Biorąc pod uwagę względy organizacyjne i ekonomiczne, stado krów mięsnych nie powinno być mniejsze niż 20 sztuk. Największą wadą tego kierunku produkcji jest powolny obrót kapitału.

Gospodarstwo, które chce czerpać zyski z produkcji zwierzęcej, musi być specjalistyczne. Wymaga to od rolnika solidnego przygotowania opartego na gruntownej wiedzy teoretycznej, podbudowanej wieloletnią praktyką.

Nie mogą to być ogólne wiadomości o hodowanym gatunku zwierząt, ale rzetelna, głęboka wiedza dotycząca wybranego gatunku produkcji. Inna dla hodowcy bydła mlecznego, a inna dla bydła mięsnego. O wybo-

rze specjalizacji mogą zdecydować możliwości produkcji paszy, liczba rąk do pracy, zapotrzebowanie rynku na wyprodukowane towary, a przede wszystkim cena zbytu.

Wymagania i zachowanie bydła mięsnego

Bydło mięsne doskonale znosi niskie temperatury, wystarczą zadaszone wiaty ze stałym dostępem do wybiegów i wody w niezamarzających poidłach. Wymaga wolnego utrzymania, najlepiej na głębokiej ściółce. Nakłady inwestycyjne i nakłady pracy, w porównaniu z bydłem mlecznym, są niskie. W stadach mięsnych występuje silna współpraca zwierząt oraz nadzwyczajny instynkt macierzyński i obronny. Bydło mięsne może stwarzać wiele problemów niedoświadczonym hodowcom, przy zabiegach zootechnicznych i weterynaryjnych. Przy obsłudze tego bydła należy wykazywać zdecydowanie i stanowczość, ale bez agresji, pamiętając o zasadzie ograniczonego zaufania. Ważne jest również zapewnienie zwierzętom możliwości od-

dalania się na bezpieczną odległość od źródła potencjalnego zagrożenia (duża powierzchnia kopców lub pomieszczeń ze swobodnym dostępem do wybiegów oraz obszerne kwatery na pastwisku z kępami drzew, jako naturalne osłony). Wtedy, przy umiejętnym postępowaniu, bydło jest łagodne i darzy zaufaniem osoby obsługujące.

Dwie metody tworzenia stad

Pierwsza – dość kosztowna i szybka, to zakup czystorasowego materiału hodowlanego wybranej rasy mięsnej, dostosowanej do warunków produkcyjnych gospodarstwa i wymogów rynku. Dodatkową korzyścią hodowli czystorasowej jest szybkie założenie ksiąg hodowlanych, prowadzenie oceny użyteczności mięsnej, a w przyszłości sprzedaż materiału hodowlanego.

W Polsce użytkowanych jest 15 ras bydła mięsnego. Co roku stada czystorasowe są poddawane ocenie. Największy procent populacji stanowi rasa Limousine. Czy faktycznie jest taka dobra, jak myśli wielu hodowców?

Limousine

Rasa limousine była opisywana w publikacjach z ubiegłego wieku, jako rasa średniego kalibru, jednak dziś można ją już zaliczyć do ras dużych. Masa ciała krów wynosi w granicach 650–800 kg, przy wzroście wynoszącym 135 cm, a buhajów 1000–1200 kg, przy wysokości 145 cm w kłębie. Umaszczenie jednolite czerwone, od koloru bułanego do ciemnoczerwonego. Dodatkowo występują rozjaśnienia na brzuchu, wewnętrznej stronie ud wraz z okolicami wymienia oraz wokół oczu i śluzawicy.

Zwierzęta są długie, mają delikatny kościec i doskonałe umięśnienie grzbietu i zadu. U rasy tej często występuje hipertrofia mięśni, dosyć powszechnie nazywana „dwupośladowością”. Podwójne umięśnienie wpływa korzystnie na wartość opasową i rzeźną, ukształtowanie tuszy i jakość mięsa. U zwierząt z podwójnym umięśnieniem wyższy jest stosunek mięsa do kości i tłuszczu. Mięso jest jaśniejsze, ma lepsze właściwości dietetyczne i smakowe wynikające z mniejszego udziału tłuszczu i tkanki łącznej.

Cięższe cielęta

Cielęta z oznakami przerostu mięśni rodzą się o 10–20% cięższe, mają też wyższe tempo wzrostu, zwłaszcza w okresie odchowu przy matkach. Hipertrofia wiąże się jednak również ze zmniejszoną witalnością cieląt, wyższą śmiertelnością spowodowaną wadami dziedzicznymi oraz, co najważniejsze, z większą częstotliwością występowania trudnych porodów. Trudne porody związane z podwójnym umięśnieniem, skłoniły w przeszłości szereg organizacji hodowlanych do traktowania tej cechy jako wady, którą powinno się eliminować. Jednak korzyści wynikające z hipertrofii, między innymi wyższa wydajność rzeźna i jakość mięsa (zwiększona ilość chudego mięsa i jego kruchość) przewyższają straty spowodowane wzrostem liczby skomplikowanych porodów. Dlatego obecnie prowadzona jest systematyczna selekcja w kierunku tej cechy.

Charolaise

Zwierzęta rasy Charolaise są rogate, o jednolitym białym, czasami słom-

Tabela 1. Zmiany ilościowe całego pogłowia żeńskiego Limousine

Rok	Ilość o dolewie krwi	Ilość ogółem
	93,75-100%	50-93,74%
2004	5684	8125
2005	6578	9073
2006	9689	10108
2007*	7443	9070
2008	9856	10142
2009	9995	6682
2010	11037	6684
2011	11310	6653
2012	11879	6389
2013	12586	5987

Tabela 2. Zmiany ilościowe pogłowia żeńskiego Charolaise

Rok	Ilość o dolewie krwi	Ilość ogółem
	93,75-100%	50-93,74%
2004	2890	1002
2005	2793	1057
2006	3400	1098
2007*	2515	983
2008	2956	998
2009	2417	490
2010	2538	340
2011	2335	302

* od roku 2007 zestawienie obejmuje tylko krowy (w latach wcześniejszych jest to suma krów i jałówek)

kowym umaszczeniu. Skóra jest niepigmentowana, a śluzawica, rogi i racice jasne. Głowa szeroka, szyja krótka i dobrze umięśniona. Posiada ją głęboką i dobrze wysklepioną klatkę piersiową, szeroki, długi i dobrze umięśniony zad. Charolaise jest rasą późno dojrzewającą. Jałówki osiągną dojrzałość hodowlaną między 18. a 24. miesiącem życia. Masa dorosłych krów wynosi 700–900 kg, a buhajów 1000–1200 kg, przy wysokości w kłębie odpowiednio: 140 i 150 cm.

Płodność jest niższa niż u innych ras, a ruje są często trudne do wykrycia. Zdarzają się trudne porody, choć selekcja znacznie tę cechę poprawiła. Masa cieląt po urodzeniu jest duża i wynosi przeciętnie: 40 kg – jałówki, 45 kg – buhajki. Przyrosty dobowe opasów są bardzo wysokie i wynoszą 1200–1500 g. Od opasów uzyskuje się dużo mięsa, dobrej jakości z małą zawartością tłuszczu. Chów i hodowla tej rasy wymaga intensywnego żywienia oraz starannej opieki.

Bydło mięsne czystorasowe w liczbach

Według corocznej Oceny Wartości Użytkowej Bydła Ras Mięsnych, na koniec 2015 roku odnotowano 23 594 sztuk krów mięsnych będących pod oceną. Ich liczba stale rośnie od 2008 roku. Prawie 13 tysięcy stanowią krowy rasy Limousine, 2,3 tysiąca krowy rasy Charolaise, około 1 tysiąca krowy Hereford.

Zadziwiający jest fakt, że w Polsce hodowanych jest tylko 580 sztuk krów rasy Simental o mięsnym typie użytkowym. Do cech zachęcających konsumentów do spożywania mięsa bydła simentalskiego należą jego walory kulinarne.

Natomiast dla hodowców zachęcające jest to, że zwierzęta posiadają dobre cechy związane z reprodukcją, wykorzystaniem paszy oraz przystosowaniem do różnych warunków środowiskowych. Mają dobrą zdolność opasową i wydajność rzeźną. Dobrze wykorzystują objętościowe pasze gospodarskie. Stale rośnie liczba Angusów czarnych i czerwonych.

Krzyżowanie towarowe

Ze względu na stosunkowo małą liczebność pogłowia czystorasowego bydła mięsnego w Polsce, produkcja wołowiny jest oparta przede wszystkim na krzyżowaniu towarowym krów ras mlecznych z buhajami mięsnymi. To jest początek drugiej metody tworzenia stada bydła mięsnego. Krzyżowanie wypierające, polegające na konsekwentnym krzyżowaniu krów rasy wypieranej i jej mieszańców z buhajami mięsnymi wciąż tej samej rasy.

Takie postępowanie, w ciągu 4-6 pokoleń powoduje prawie całkowite upodobnienie rasy wypieranej do wypierającej. Jest to sposób tani i godny polecenia hodowcom, których nie stać na zakup stada mięsnego, ale są na tyle młodzi, że doczekają się efektów swojej pracy.

Nowe stado, młode krowy

Najlepiej budować stado mięsne w oparciu o krowy stosunkowo młode. Przy wyborze matki zwracamy także uwagę na masę ciała, kaliber, budowę zadu oraz łatwość porodów. Niezbyt mleczne – idealnie, gdy są to jałówki lub pierwiastki, bo wtedy łatwiej jest przestawić mamki na niższą produkcję mleka. Wybierając buhaja zwracamy uwagę na rasę oraz łatwość wycieleń. Warto nadmienić, że średnia wartość dla wskaźnika wycieleń wynosi 100. Jeśli jest on większy niż 100, to krowy pokryte takim buhajem powinny celić się łatwiej, a cielęta powinny rodzić się mniejsze.

W celu wykorzystania mleka, do krów mamek można dołączyć dodatkowe cielęta. Zwierzęta pochodzące z krzyżowania wypierającego, dobrze przystosowują się do lokalnych warunków środowiskowych. Materiał męski pochodzący z takiego krzyżowania powinien być intensywnie opasany do wysokiej masy ciała i sprzedawany do zakładów mięsnych. W pierwszym krzyżowaniu F1 (50% rasy wyjściowej i 50% rasy mięsnej) wystąpi efekt heterozji, czyli wybujałości mieszańców, objawiający się:

- większą masą rodzących się cieląt,

- większym tempem przyrostów i lepszym wykorzystaniem paszy (o 5-6%),
- wyższą wydajnością rzeźną (1-2%),
- lepszym umięśnieniem tuszy (o ok. 5%),
- lepszą jakością kulinarną mięsa.

Wycielenia zimowo-wiosenne

Zasadą mięsnego kierunku użytkowania bydła jest wykorzystanie krów tylko do rozplodu i wychowu cieląt. Miarą produkcji jest zatem liczba i masa ciała cieląt odsadzonych od matek pod koniec sezonu pastwiskowego. Cykl produkcyjny w stadzie mięsnym wyznaczany jest terminem kryć, wcieleń i odsadzania cieląt od krów. Najlepsze są wycielenia zimowo-wiosenne (styczeń – maj). Wtedy cielęta mogą korzystać z pastwiska, a krowy mają wyższą mleczność. W takiej sytuacji krycia należy organizować w okresie wiosenno-letnim (kwiecień, sierpień).

W stadach zarodowych zalecana jest inseminacja w okresie kwiecień-czerwiec (najlepiej z synchronizacją rui), a na cały sierpień wpuszcza się do stada buhaja w celu pokrycia krów niezacielonych poprzez inseminację. Takie postępowanie ogranicza jałowość do minimum. Ojcostwo cieląt ustala się na podstawie terminów porodów lub poprzez badanie krwi. Przedstawiony sezon krycia można regulować, dostosowując go do specyfiki i potrzeb gospodarstw (np. zwiększona podaż pasz itp.).

Buhaj w stadzie

W stadach, w których nie stosuje się inseminacji, przez cały okres krycia buhaj przebywa w stadzie. Ten system zapewnia lepszą płodność. Należy pamiętać, że pełnej sezonowości wycieleń nie da się uzyskać bez surowego brakowania krów jałowych, co istotnie pogarsza opłacalność chowu.

Buhaj rasy mięsnej może być użytkowany w stadzie przez 3 lata. Do wykorzystania buhaja potrzebne jest stado powyżej 20 krów, z których w ciągu roku powinno się wycielić 18-19 sztuk.

Cielę na pastwisku

Zaletą wcieleń zimowych jest lepsze przygotowanie cieląt do korzystania z pastwiska oraz wyższe przyrosty w sezonie pastwiskowym. Po zakończeniu wypasu należy przeprowadzić intensywne dopasanie końcowe, w celu uzyskania odpowiedniej masy końcowej i wysokiej jakości tusz. Wycielenia wiosenne nie wymagają tak dużych nakładów (mogą być mniejsze pomieszczenia inwentarskie), ponieważ cielęta rodzą się na pastwisku. Cielęta późno urodzone wykorzystują pastwisko w niewielkim stopniu. System ten może być stosowany w gospodarstwach posiadających grunty orne i maszyny do zbioru i konserwacji pasz (potrzeba więcej paszy wysokiej jakości).

Jesienne oddzielenie od matek

Zakończenie odchowu następuje w momencie oddzielenia cieląt od matek jesienią, w czasie powrotu do obory, kiedy osiągają masę ciała około 300 kg. Rolnik decyduje co robi z cielętami, które zostają sprzedane, zostawione na remont stada czy do dalszego ciężkiego opasu. Rozpoczyna się opas właściwy.

Intensywny opas

Intensywny opas stosuje się w celu osiągnięcia przez zwierzęta 500-600 kg masy ciała w wieku 14-18 miesięcy lub do 700-800 kg w wieku 24-30 miesięcy. Najlepiej do tego celu nadają się buhajki ras mięsnych oraz ich mieszańce, które mają duży potencjał genetyczny do syntezy białka. Zwierzęta opasane w tym systemie osiągają dzienne przyrosty rzędu 1000-1500 g. By sprostać tym wymaganiom, hodowca powinien dobrze zbilansować żywienie, zarówno pod względem białkowym, jak i energetycznym.

Bardzo dobre wyniki uzyskuje się, gdy zwierzęta otrzymują kiszonki z kukurydzy z niewielką ilością siana i słomy (ok. 1-3 kg dziennie). Pasze treściwą podajemy w ilości od 3 do 8 kg dziennie, w zależności od masy ciała zwierząt. Spotyka się również hodowców, którzy osiągają wysokie dzienne przyrosty stosując w tym czasie żywienie paszami treściwymi

Tabela 3. Charakterystyka ważniejszych ras mięsnych

Rasa	Masa ciała	Wysokość w kłębie (cm)	Dojrzałość hodowlana	Mleczność matki	Masa cieląt	Przyrost dzienny g
Charolaise	buhaj 1100-1300 krowa 650-900	buhaj – 150 krowa – 140	18-28 m-ce	dobra	♂ – 45 ♀ – 40	1200-1500
Limousine	buhaj 1000-1100 krowa 650-800	buhaj – 150 krowa – 140	16-20 m-cy	zadawalajaca	♂ – 40 ♀ – 35	1100-1300
Piemontese	buhaj – 950 1150 krowa 750	buhaj – 145 krowa – 140	16-18 m-cy	bardzo dobra	♂ – 40 ♀ – 35	1000
Blond d' Aquitaine	buhaj 1100-1400 krowa 650-850	buhaj – 155 170 krowa – 140-150	18-24 m-ce	bardzo dobra	♂ – 48 ♀ – 44	1200-1300
Aberdeen Angus	buhaj 900-1000 krowa 550-600	buhaj – 130 krowa – 140	15 m-cy	średnia	♂ – 35 ♀ – 30	900
Simentaler	buhaj 1200 krowa 750	buhaj – 150 -160 krowa – 140	18-24 m-ce	bardzo dobra	♂ – 40 ♀ – 35	1200-1400
Salers	buhaj 1200 krowa 850	buhaj – 155 krowa – 145	15 m-cy	bardzo dobra	♂ – 45 ♀ – 40	1000 -1400
Hereford	buhaj 900 krowa 600 -750	buhaj – 140-150k krowa – 140	20 m-cy	średnia	♂ – 33 ♀ – 30	850-1400

do woli. Ale nie zawsze ma to uzasadnienie ekonomiczne.

Nieco inną alternatywę stanowi krycie dobrze wyrosniętych krów mlecznych, buhajami takich ras, które posiadają gen hipertrofii mięśniowej np. piemontese, blonde a'quitaine czy belgijskiej błękitno-białej. Mieszanie po takich rodzicach charakteryzują się bardzo dobrą przydatnością opasową, unikalnym umięśnieniem, doskonałą wydajnością rzeźną oraz dobrym jakościowo mięsem. Jednak buhaje tych ras nie są często wybierane do krzyżowania, ze względu na trudne porody.

Tempo wzrostu młodego przeźuwacza

Młode przeźuwacze charakteryzują się bardzo szybkim tempem wzrostu. Szczególnie jest to widoczne do momentu osiągnięcia dojrzałości płciowej. Prowadzony w nowoczesny sposób opas powinien wykorzystywać ten potencjał oraz kumulatywne działanie genów, sterujące syntezą

białka. Przy odpowiednim zbilansowaniu dawki pokarmowej, można uzyskać duże dzienne przyrosty masy ciała. Zapotrzebowanie na składniki pokarmowe zależy od masy ciała, intensywności opasu i jakości przyrostów.

Młode zwierzęta odkładają masę mięśniową, budując ją z białka i wody. Opasane w tym okresie zwierzęta potrzebują dostarczenia białka bardzo dobrej jakości, szybko przyswajalnego i bogatego w aminokwasy egzogenne. W miarę wzrostu i rozwoju zaczyna się odkładać coraz większa ilość tkanki tłuszczowej.

Potrzeby energetyczne gwałtownie rosną, mięsień jest pokrywany tłuszczem. Im większe predyspozycje genetyczne do odkładania tkanki tłuszczowej, tym bardziej należy sterować dawką pokarmową. Najintensywniejszy rozwój mięśni trwa do 15-18 miesięcy życia, później zwalnia, z powodu słabszego wykorzystania białka.

Zwierzę w dobrostanie

Bydło mięsne może być utrzymywane zarówno w oborach wolnostanowiskowych, jak i uwięziowych. Ważne, aby zwierzętom zapewnić dobrostan, czyli takie warunki utrzymania i pielęgnacji, aby mogły być zaspokojone ich potrzeby behawioralne i fizjologiczne.

Decydujące znaczenie w wyborze systemu utrzymania mają względy ekonomiczne. Przede wszystkim wielkość stada oraz koszt modernizacji lub budowy nowego budynku. System wolnostanowiskowy jest bardziej przyjazny dla zwierząt, posiada wiele zalet, ale przeznaczony jest głównie dla większych stad. Może być stosowany zarówno w budynkach zamkniętych (tradycyjnych), jak i otwartych (różnych typów).

Źródło: PPR, bydło, Polski Związek Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego

Jan Burblis DODR